

PAPER DETAILS

TITLE: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Sorumlu Yönetim Eğitime İlişkin Farkındalık ve Görüşleri

AUTHORS: Devrim Vural YILMAZ

PAGES: 296-311

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2810708>

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Sorumlu Yönetim Eğitime İlişkin Farkındalık ve Görüşleri*Awareness and Opinions of Students of Faculty of Economics and Administrative Sciences on Responsible Management Education**Araştırma Makalesi - Research Article***Devrim VURAL YILMAZ**Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü,
devrimvural@sdu.edu.tr, ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0002-1177-1666**Öz**

Günümüzde göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşan ekolojik bozulma, savaş ve çatışmalar, göç, ekonomik kriz, eşitsizlik, teknolojik uçurum, yolsuzluk, sosyal dışlanma gibi saymakta zorlanacağımız pek çok sorun küresel yanıtlar beklemektedir. Nitekim Covid-19, yerel bir sorunun tüm dünyayı nasıl etkilediğini ve mevcut eşitsizlikleri nasıl hızlandırdığını kanıtlamış durumdadır. Bu gelişmeler aslında uzun yıllardır tartışılmakta olan sosyal sorumluluk olgusunun yeniden ve daha güçlü bir biçimde gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda üniversitelerin toplumsal hizmet misyonuyla özel bir konumda bulunduğu, özellikle sorumlu yönetim/işletme eğitiminin önemli bir işlevinin olduğu kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerinin sorumlu yönetim eğitime ilişkin farkındalıklarının ve görüşlerinin tespit edilmesidir. Bu amaçla 414 öğrenci ile gerçekleştirilen anket uygulamasının bulguları öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim alanında bilgi ve katılım düzeylerinin genelde düşük olduğu, ancak bu konulardaki duyarlılıklarını ve eğitim taleplerini daha yüksek düzeyde ifade ettiklerini göstermektedir. Bulgular, Birleşmiş Milletler inisiyatifinde hayata geçirilmesi amaçlanan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve sorumlu yönetim ilkelerinin üniversitelerin tüm işlevlerinde ve eğitim programlarında daha fazla yer alması gerekliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: iş ahlakı ve etiği, sosyal sorumluluk, sorumlu yönetim eğitimi, üniversite öğrencileri, yükseköğretim

Abstract

Many problems that we can hardly count, such as ecological degradation, natural disasters, wars and conflicts, migration, economic crisis, inequality, technological gap, corruption, social exclusion, which have reached undeniable dimensions today, are waiting for global answers. Indeed, Covid-19 has proven how a local problem affects the whole world and accelerates existing inequalities. These developments, in fact, cause the social responsibility phenomenon, which has been discussed for many years, to come to the fore again and more strongly. In this context, it is accepted that universities are in a special position with their social service mission, and especially responsible management/business education has an important function. The aim of this study is to determine the awareness and opinions of the students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences (FEAS) regarding responsible management education. The findings of the survey conducted with 414 students for this purpose show that the level of knowledge and participation of the students in the field of social responsibility and responsible management is generally low, but they express their sensitivity and education demands at a higher level. The findings also point out that the sustainable development goals and responsible management principles, which are aimed to be implemented by the United Nations initiative, should be included more in all functions of universities and education programs.

Keywords: business ethics, higher education, social responsibility, responsible management education, university students

Giriş

Bugün hızla değişen küresel ekonomik manzara ve artan eşitsizlikler karşısında, sürdürülebilir büyüme stratejileri ve fırsatları tüm insanlar için erişilebilir kılan bir ekonomik düzen için çağrılar artmaktadır. Bütün bunlar uluslararası örgütlerin, hükümetlerin, iş dünyasının, sivil toplumun ve bireylerin ortak çabasını gerekli kılmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, OECD gibi farklı uluslararası örgütler insan haklarına, çevreye, dezavantajlı gruplara duyarlı sürdürülebilir politikalara yönelik hedefler belirlemektedir.

Artık yakın zamana kadar sadece “kârı en üst düzeye çıkarma” güdüsüyle hareket eden iş dünyası da gerek kendi ülkelerinde gerekse diğer bölgelerde meydana gelen sosyal, politik ve ekonomik zorlukların şirketleri daha önce hiç olmadığı kadar etkilediği mevcut küresel bağlamda uluslararası aktörlerle işbirliği yapma ihtiyacının farkındadır. Küresel sorunlar karşısında yalnızca şirketleri için değil, insanlar, toplum ve gezegen için en iyi olanı yapmak gibi bir sosyal sorumlulukları olduğunu kabul etmektedirler. Bu farkındalık, kendini sosyal sorumluluk sahibi olarak tanımlayan şirketlerin artmasına ve hatta sosyal şirket kavramının kullanılır olmasına zemin hazırlamaktadır.¹ Sosyal sorumluluk uygulamaları, işletmeleri birer ekonomik varlık olmaktan çıkartıp sosyal varlık haline dönüştürmektedir. Sosyal sorumluluk hayırseverlik faaliyetlerinden öteye geçmekte, daha kurumsal ve geniş bir bakış açısıyla “kurumsal sosyal sorumluluk (KSS)” olarak yeniden tanımlanmaktadır.² Yine günümüzde sosyal sorumluluğun genişleyen bağlamını yansıtacak şekilde “sürdürülebilirlik, kurumsal sürdürülebilirlik, kurumsal hesap verebilirlik, kurumsal vatandaşlık, kurumsal topluluk katılımı, küresel vatandaşlık, küresel sosyal sorumluluk” gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Sosyal sorumluluk söz konusu olduğunda genelde eğitim kurumlarının özelde ise yükseköğretimin rolü kritik hale gelmektedir. Yükseköğretim, toplumun kaliteli bir yaşam biçimini sürdürebilmesi ve gelecek nesillere aktarabilmesi açısından farklı bir konuma sahiptir. Bugünün öğrencilerinin mezun olduktan sonra hem ulusal hem de uluslararası ekonomik, sosyal ve çevresel talepleri karşılamaya hazırlanmaları gerekmektedir. Üniversiteler öğrencilerinin sosyal sorumluluk kavramları hakkındaki farkındalıklarını geliştirerek ve seçtikleri meslekte uygulama becerileri kazandırarak bu anlamda önemli roller üstlenebilirler. Bu bağlamda geleceğin iş liderlerini yetiştirmekte olan işletme ve yönetim bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin farkındalıkları daha da önem kazanmaktadır. Bu çalışmada genelde yükseköğretimde sosyal sorumluluk eğitimi özelde ise yönetim-işletme eğitiminde sorumlu yönetim yaklaşımı araştırılmaktadır. Bu kapsamda öncelikler son yıllarda gündemde ön sıralara taşınan küresel ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramlarına ele alınmakta, daha sonra yükseköğretimin ve işletme eğitiminin bu bağlamdaki rolü tartışılmaktadır. Türkiye’de üniversitelerde sosyal sorumluluk eğitime ilişkin araştırmaların derlendiği literatür özetinin ardından Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde eğitim alan öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitime ilişkin farkındalık ve görüşlerini araştıran alan çalışmasının bulguları paylaşılmaktadır.

Kurumsal ve Küresel Sosyal Sorumluluk

Kurumsal sosyal sorumluluğun evrensel bir tanımı bulunmamakla beraber bu alanda paylaşılan ortak nokta, işletmelerin sadece ortaklarına karşı değil, aynı zamanda çevreye, topluma ve diğer paydaşlarına karşı da sorumluluk duyarak üretim ve faaliyetlerini çevre, toplum ve etkileşim içinde bulunduğu tüm paydaşları dikkate alarak yerine getirmesidir.³ Bu tanım işletmelerin yasal sorumlulukları ve toplumun etik beklentileriyle örtüşecek hatta bunları geçecek şekilde faaliyet göstermesini içermektedir.⁴

Kurumsal sosyal sorumluluk geçmişten günümüze farklı biçimlerde var olmakla birlikte modern anlamda “KSS'nin Babası” olarak kabul edilen Howard Bowen tarafından kullanılmıştır. Bowen 1953 yılında yayımlanan “İş Adamının Sosyal Sorumlulukları” adlı kitabında bir iş adamının sorumluluğunu, toplumun tamamı için arzu edilen hedeflere ulaşmayı amaçlayan stratejilerini takip

¹ HBS Online, 2022

² Büyükdoğan, 2020, 204

³ Ersöz, 2007, 23; Yılmaz Sert, 2012, 34

⁴ Develioğlu ve Çimen, 2012, 141

etmek olarak tanımlanmaktadır. O tarihten bu yana kurumsal sosyal sorumluluk kavramı olarak farklı şekillerde tanımlanmakta ve tartışılmaktadır.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk, şirketlerin ticari faaliyetlerine ve paydaşlarıyla olan etkileşimlerine sosyal ve çevresel kaygıları entegre ettiği bir yönetim konseptidir. KSS genel olarak, bir şirketin ekonomik, çevresel ve sosyal zorunluluklar dengesini elde ederken, aynı zamanda hissedarların ve paydaşların beklentilerini karşılama yolu olarak anlaşılır. Bu anlamda stratejik bir iş yönetimi kavramı olabilecek KSS ile hayırseverlik arasında bir ayrım yapmak önemlidir. Hayırseverlik, yoksulluğun azaltılmasına değerli bir katkı sağlasa da, KSS kavramı açıkça bunun ötesine geçer. Kurumsal sosyal sorumluluğu benimseyen firmalar, dünya üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmak için sosyal olarak sorumlu hareket etmelerini sağlayacak şekilde organize edilirler. KSS aslında bir kuruluşun hedeflerine bağlı olarak stratejilerinde ve girişimlerinde gerçekleştirdiği bir öz düzenleme biçimidir.⁵ Günümüzde iletişim araçlarının gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla insanlar sadece kendi yakın çevreleriyle değil tüm dünyayla ilgilenmekte, sosyal sorumluluğa ilişkin çağrılar küresel düzlemde dile getirilmektedir. Tüm dünya halkları için daha yaşanabilir bir dünya umudunu yansıtan küresel vatandaşlık kavramı bireylerin dünyaya ve hatta evrene ilişkin sorumluluklarını gündeme taşımaktadır. Bu durum sosyal sorumluluğu hükümetler ve işletmeler açısından da küresel düzlemde düşünülmesi ve planlanması gereken bir olgu haline getirmektedir.⁶

Bu anlamda küresel sosyal sorumluluk yaklaşımı uluslararası örgütlerin de öncelikli gündemi haline gelmektedir. Bu girişimlerin başında Birleşmiş Milletler' in 2000 yılında ilan etmiş olduğu Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı niteliğinde 2015 yılında kabul ettiği "Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) gelmektedir.⁷ Söz konusu hedeflerin sürdürülebilirlik ve küresel sosyal sorumluluk açısından tüm dünyada yol gösterici ilkeler olduğu kabul edilmektedir. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek hedefiyle tüm aktörlerin sorumluluk üstleneceği ortak bir yol haritası sunmaktadır. Bu hedeflerin başarıya ulaşmasında en etkili aktörlerden biri iş dünyasıdır ve sorumlu iş uygulamaları, yeni iş yapış şekilleri, yatırım, yenilikçilik, teknoloji ve işbirliği ile bu kilit rolü gerçekleştirmesi mümkündür. Nitekim ilk kez şirketler, özel sektörün temsilcisi olarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilgili gündemin geliştirilmesine dâhil olmuşlardır.⁸

2000 yılında Birleşmiş Milletler inisiyatifiyle kurulan United Nations (UN) Global Compact⁹ BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda özel bir çaba harcamaktadır. 2022 yılı itibarıyla UN Global Compact 160'ın üzerinde ülkede 15.000'in üzerinde şirket ve 5.000'in üzerinde şirket dışı üyesi bulunan kuruluş dünyanın en büyük kurumsal sürdürülebilirlik inisiyatifi olarak iş dünyasının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile etkileşim halinde olmasını ve küresel öncelikler ile ilişkilendirilmesini amaçlamaktadır. UN Global Compact, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir küresel ekonomi yaratmak için kurumların iş birliği ile harekete geçmelerini desteklemekte, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için iş dünyasına liderlik etmektedir. Bu kapsamda dünya çapındaki şirketlerin stratejilerini ve operasyonlarını insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarında belirlenen on temel ilkeye uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir. Yine iş dünyasının iklim, su ve gıda krizleri, yoksulluk, çatışma ve eşitsizlik gibi küresel sorunlara ilişkin etkili çözümler sunabileceğinin altı çizilmektedir.¹⁰

Diğer yandan, küresel düzlemde tanımlanan bu kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımıyla birlikte artık sadece özel sektör kuruluşlarının ve işletmelerin değil, kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin ve eğitim kurumlarının da yer aldığı geniş bir uygulama alanı ortaya çıkmaktadır.¹¹ Bu anlamda küresel vatandaşlık bilincinin güçlendirilmesi ve sosyal sorumluluk farkındalığının artırılması açısından

⁵ UNIDO, 2022

⁶ Büyükdöğen, 2020, 204

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>

⁸ Birleşmiş Milletler Türkiye, 2022

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.unglobalcompact.org/>

¹⁰ UN Global Compact Türkiye, 2022

¹¹ Toker ve Tat, 2013, 34

eğitim kurumlarına özel bir rol biçilmektedir. Yükseköğretim kurumlarının gerek toplumsal hizmet misyonları gerekse üst düzey eğitim ve araştırma olanakları ile bu alanda öncü olması beklenmektedir.

Üniversiteler ve Sosyal Sorumluluk

Yükseköğretim, eğitim ve araştırmanın yanı sıra toplumsal hizmet ve katkı işleviyle sosyal sorumluluk konusunda kaçınılmaz bir misyon üstlenmektedir ve bu yöndeki toplumsal beklenti her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda üniversitelerin sosyal sorumluluk kapsamında iki boyutlu bir işlevi olduğu söylenebilir. Üniversiteler bir yandan toplumsal sorunlara çözüm üreten araştırmalar ve faaliyetler yürütürken diğer yandan öğrencilerinin sosyal sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmesini sağlamalıdır.

Nitekim ekonomik çıktıların yanı sıra toplumsal hayat için katma değer üretme sorumluluğu olan işletmeler de sosyal duyarlılığı yüksek bireyleri istihdam etme yoluna gitmektedir. Bu nedenle özellikle kurumsal işletmeler insan kaynakları seçiminde sosyal sorumluluğu da bir kriter olarak değerlendirmektedir.¹² Günümüzde, bireylerin yalnızca mesleki ve entelektüel gelişimleri yeterli görülmemekte, toplumsal sorumluluklara ilişkin farkındalık ve duyarlılıkları da önemsenmektedir. Bu anlamda yükseköğretim kurumlarının öğrencilere mesleki bilginin ötesinde sosyal beceriler kazandırma görevleri üzerinde durulmaktadır.¹³ Sosyal açıdan sorumlu bir eğitim yaklaşımı kendi başına değerli olmasının yanı sıra öğrencilerde analitik düşünce dâhil olmak üzere önemli aktarılabılır becerileri ve davranışları geliştirmektedir. Sosyal sorumluluk eğitiminin eleştirel düşünme, bilgiyi yönetme, etkili iletişim kurma, insanların ve kültürlerin çeşitliliğine, sosyal adalete, hakkaniyete ve insan haklarına saygıyı geliştirme, kişisel sorumluluk ve vatandaşlığı teşvik etme gibi birçok olumlu katkısı bulunmaktadır.¹⁴

Harvard Üniversitesi, Stanford Üniversitesi, MIT gibi dünyanın en başarılı ve prestijli kabul edilen üniversiteler eğitim programlarında sosyal sorumluluğa özel bir yer vermektedir. Bu üniversitelerde öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları, toplum temelli araştırmalar ve gönüllülük çalışmalarına katılımı teşvik edilmektedir.¹⁵ İrlanda’da ise üniversite öğrencilerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine aktif katılımı yasal bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir.¹⁶

Diğer yandan, sosyal sorumluluk olgusunun gerek kamu yönetimi gerekse iş dünyası ile olan yakın ilişkisi nedeniyle yönetim/işletme alanındaki eğitim programlarında sosyal sorumluluk özel bir anlam taşımaktadır. Nitekim kurumsal sosyal sorumluluk örgütlerin sadece finansal işleviyle sınırlı olmayıp, ürün geliştirme, üretim yönetimi, mühendislik, insan kaynakları yönetimi ve iletişim gibi tüm işlevleri içermelidir. Bu nedenle üniversitelerde verilen işletme eğitimi, geleceğin tüm iş liderlerini, yöneticilerini ve çalışanlarını kurumsal sosyal sorumluluk konularında gerekli becerilerle donatarak yetiştirmede önemli bir role sahiptir.¹⁷ Bu bağlamda son yıllarda üzerinde durulan “responsible management education/sorumlu yönetim eğitimi” kavramı özellikle yönetim/işletme alanında eğitim veren okullar açısından yeni bir perspektif sunmaktadır.

Sorumlu Yönetim Eğitimi

Günümüzde etik ve sosyal açıdan sorumlu bir iş anlayışına ilişkin toplumsal duyarlılık artmakta, küresel mali krizlerde ve şirket skandallarında işletme okullarının rolü de sorgulanmaktadır. Bu farkındalık gerek toplumun gerekse işverenlerin işletme okullarından sosyal sorumluluk konusundaki taleplerini arttırmaktadır. Etik, sorumluluk ve sürdürülebilirliğe yönelik bu girişimler aynı zamanda program akreditasyon kurumları tarafından da talep edilmektedir. Nitekim Times Higher Education (THE), 2019’da Üniversiteler için sürdürülebilir kalkınma hedeflerini temel alan yeni bir sosyal etki

¹² Tuzcu ve Savaşkan, 2020, 158

¹³ Taş, 2017, 17

¹⁴ Barber ve Venkatachalam, 2013, 387

¹⁵ Tuzcu ve Savaşkan 2020, 157

¹⁶ Toker ve Tat, 2013

¹⁷ Barber ve Venkatachalam, 2013, 387

sıralama sistemi başlatmış ve Financial Times (FT) da işletme okulu sıralama sistemine bir kurumsal sosyal sorumluluk ölçüsü dâhil etmiştir.¹⁸

Bu taleplerin odak noktasının bir kavram olarak KSS'den sorumlu yönetim yoluyla uygulanmasına ve yürütülmesine doğru kaydığı görülmektedir. İşletmelerin yalnızca finansal sonuçlar değil, aynı zamanda olumlu sosyal etki de üretmesine yönelik çağrılar ışığında, iş liderlerinin eğitimleri aracılığıyla her iki gündemi dengelemek için yeterince hazırlıklı olmaları beklenmektedir.¹⁹ Bu beklentiler doğrultusunda üniversitelerin sorumlu yönetim eğitimini dikkate alma gereksinimleri artmakta ve sürdürülebilir iş eğitiminin sistematik olarak benimsenmesi kaçınılmaz bir öncelik haline gelmektedir.²⁰

Bu bağlamda işletme okullarının önünde duran soru, KSS'nin müfredatın bir parçası olup olmadığının ötesinde, geleceğin iş liderlerinin eğitimine nasıl tam anlamda entegre edileceğine dönüşmektedir. Bu ise üniversitelerin/ işletme okullarının vizyonunda, misyonunda, stratejik planlarında, hedeflerinde ve hatta günlük faaliyetlerinde etigin, sürdürülebilirliğin ve sosyal rollerin yerleşik hale gelmesini gerektirmektedir.²¹ Ancak işletme okullarının sorumlu yönetim eğitimine ilişkin bu geniş çaplı değişimi ne denli yerine getirdikleri/getirebilecekleri de tartışılmaktadır. Bir yandan işletme okullarının toplumları için sürdürülebilir bir yaklaşım sunmayı başaramadıkları belirtilmekte, diğer yandan mevcut koşullarda bunu gerçekleştirmenin zorluklarına dikkat çekilmektedir. Örneğin Cornuel ve Hammel (2015), işletme okullarının birçoğunda sorumlu yönetim eğitiminin yerine getirilmemiş ya da ertelenmiş bir söz olduğu ifade etmektedir. Araştırmacılar kampüs içi öğretimden hibrit/sanal öğrenime geçişin iş uygulamalarının sosyal yönlerini derslere dâhil etme ve öğretme konusunda engeller oluşturduğunu belirtmektedir. Dyllick (2015) ise “işletme okulları kimin için değer yaratıyor?” sorusunu tartışmaktadır.

Ancak tüm bu tartışmalar bir yana üniversitelerin ve işletme okullarının bu yöndeki çabalarının artarak sürdüğü de kabul edilmelidir. Bu kurumlar kariyerleri boyunca çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlarla mücadele edecek geleceğin liderlerini ve çalışanlarını eğitmek amacıyla sosyal açıdan sorumlu girişimler uygulamaktadır. Bu doğrultuda hayata geçen en önemli uluslararası girişim ise 2007 yılında Birleşmiş Milletler 'in desteğiyle kurulan “Principles for Responsible Management/Sorumlu Yönetim Eğitimi İlkeleri (PRME)” platformudur. PRME sürdürülebilir kalkınma hedeflerine dikkat çekmek ve akademik kurumları UN Global Compact'in çalışmalarıyla uyumlu hale getirmek için işletme ve yönetim okullarını bir araya getirmektedir. PRME "sorumlu yönetim eğitimi" yoluyla sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin müfredat, araştırma ve ortaklıklarda yerleşik olmasını sağlamak için atılan adımları hızlandırmayı amaçlamaktadır. PRME amaç, değerler, yöntem, araştırma, ortaklık ve diyalog adı altında altı ilke doğrultusunda geleceğin liderlerine ekonomik ve sürdürülebilirlik hedeflerini dengelemek için gereken becerileri sağlamalarını sağlamayı öngörmektedir.²² Bugün dünya çapında 800'den fazla yükseköğretim kurumu bu girişim doğrultusunda akademik ve uygulamalı çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Türkiye’de Sosyal Sorumluluk ve Sorumlu Yönetim Eğitimi

Türkiye’de üniversitelerde bazı birimlerin yanı sıra akademisyenler ve öğrenci kulüplerinin yürüttüğü başarılı sosyal sorumluluk projeleri mevcuttur. Öğrencilerin gönüllü katılımı ile hayata geçirilen bu faaliyetler toplumsal katkının dışında öğrencilerin sosyal sorumluluk bilinci ve aktif katılım becerisi kazanmaları açısından önemlidir.²³ Bunların dışında akademik programlardaki sosyal sorumluluk faaliyetleri ise genel olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Sosyal sorumluluk derslerinin müfredatta yer almasının yanı sıra ders içeriklerine bu konunun entegre edildiği de görülmektedir.²⁴

Bu kapsamda atılan önemli bir adım dünyadaki birçok üniversitede öğretmen yetiştiren programlarda yer alan “Topluma Hizmet Uygulaması” dersinin 2006-2007 yılından itibaren Eğitim fakültelerinin

¹⁸ Wersun vd., 2021

¹⁹ Koljatic, 2015

²⁰ Borges vd., 2017; Beddewela vd., 2017

²¹ Cornuel ve Hommel, 2012

²² PRME, 2022

²³ Taş, 2017, 25

²⁴ Taş, 2017, 28

müfredatına dahil edilmesi olmuştur. Söz konusu ders kapsamında öğrencilerin topluma hizmet uygulamalarının önemine ilişkin farkındalık kazanma, toplumun güncel sorunlarını belirleyerek projeler üretme ve çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma gibi kazanımlar edinmesi hedeflenmektedir. Bu ders öğretmen adaylarının farkındalık kazanmasının yanı sıra işbirliği, dayanışma, etkili iletişim ve öz değerlendirme becerilerini ve öz güveni geliştirmeyi desteklemektedir.²⁵ Eğitim fakültelerinde hayata geçirilen bu uygulamanın ardından birçok vakıf ve devlet üniversitesinde benzer dersler müfredata eklenmiştir.²⁶ Bugün çok sayıda üniversitede Sosyal Sorumluluk, Sosyal Sorumluluk Projesi ve Toplumsal Duyarlılık Projeleri gibi farklı isimlerle zorunlu veya seçmeli sosyal sorumluluk dersleri verilmektedir.

Diğer yandan Yükseköğretim Kurulu tarafından üniversitelerin faaliyetlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmalarda sosyal sorumluluk bir ölçüt olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda her bir üniversiteye ait “Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporu” ve bu raporların analiz sonuçlarını içeren “Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu” ile üniversitelerin yürüttüğü çalışmaları kapsayan “Eğitim ve Öğretim”, “Araştırma-Geliştirme, Proje ve Yayın”, “Uluslararasılaşma” ile “Topluma Hizmet ve Sosyal Sorumluluk” temel alanlarında 45 gösterge kullanılmaktadır. “Topluma Hizmet ve Sosyal Sorumluluk” alanında 2021 yılında düzenli bir artış ile kamu kurumları ile ortak yürütülen proje sayısının 3.061’den 4.368’e, dezavantajlı gruplara yönelik düzenlenen faaliyet sayısının 4.749’dan 8.559’a ulaştığı görülmektedir. Yine bu kapsamda verilen Engelsiz Üniversite Ödülü sayısı 418’den 527’ye çıkmıştır. Sosyal sorumluluk projesi sayısı ise 2019 yılında 3.850, 2020 yılında 3.424 iken 2021’de 5.977’ye ulaşmıştır.²⁷ Bu gelişmeler Türkiye’de de yurtdışındaki akreditasyon ve derecelendirme kuruluşlarının değerlendirme kriterlerine paralel şekilde sosyal sorumluluğun artan rolüne işaret etmektedir.

Sorumlu yönetim eğitimi açısından bakıldığında 2022 yılı itibarıyla Türkiye’den 13 üniversitenin PRME imzacı üniversiteleri arasında bulunduğu görülmektedir.²⁸ Bu üniversitelerin yönetim/işletme programlarında sosyal sorumluluk konusunda müfredat dâhilinde ve müfredat dışı birçok uygulama mevcuttur. Diğer üniversitelerde de bu programlarda sosyal sorumlulukla bağlantılı dersler ve projeler hızla artmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak söz konusu uygulamaların etkinliğinin belirlenmesi ve artırılması amacıyla yapılan akademik araştırmalar da çeşitlenmektedir. İzleyen bölümde Türkiye’de sosyal sorumluluk eğitimine ilişkin çalışmaların bir kısmının yer aldığı literatür derlemesi sunulmaktadır.

Literatür Derlemesi

Kurumsal sosyal sorumluluk araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından uzun süredir incelenen araştırma konularından biridir. Ancak üniversite öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılarının ve farkındalıklarının değerlendirilmesi nispeten yeni bir araştırma alanıdır. Yönetim/işletme programlarındaki sorumlu yönetim eğitimi alanındaki çalışmalar ise oldukça sınırlıdır.

Türkiye’de ise bu alanda yapılan yayınların çoğunlukla eğitim fakültelerinde uygulanmakta olan toplumsal hizmet uygulamaları dersine odaklanmakla birlikte İİBF öğrencilerinin sosyal sorumluluk algılamalarına ve farkındalıklarına yönelik sınırlı sayıda çalışma da mevcuttur.

Bu çalışmaların ilk örneklerinden olarak Özalp ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada (2008), Anadolu Üniversitesi İİBF öğrencilerinin sosyal sorumluluk algılamaları araştırılmıştır. Araştırmada demografik özellikler ve eğitim alınan bölümün sosyal sorumluluk algısında farklılık yarattığı gözlemlenmiştir. Araştırma bulguları, işletme bölümü öğrencilerinin sosyal sorumluluk algılamalarının daha yüksek olduğu, kız öğrencilerin algılama düzeylerinin tüm bölümlerde erkek öğrencilerden daha yüksek çıktığını göstermektedir.

Toker ve Tat tarafından 2011 yılında İzmir’de bulunan iki kamu, iki devlet üniversitesinde sosyal sorumluluk dersi alan 238 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramlarına ilişkin bilgi düzeyleri ve algıları ile sosyal sorumluluk

²⁵ Ergül ve Kurtulmuş, 2014, 224

²⁶ Toker ve Tat, 2013, 44

²⁷ YÖK, 2022

²⁸ PRME, 2022

derslerinin kavramsal bilgi ve bilinç düzeylerine etkisi ele alınmıştır. Analiz sonuçları, Türkiye’de üniversitelerde verilen sosyal sorumluluk derslerinin öğrencilerin bilgi ve algı düzeyi ile olumlu tutumlarını yüksek oranda artırdığını göstermektedir.

Yine 2011 yılında Ege Üniversitesinde gerçekleştirilen bir çalışmada üniversite genelinde verilmekte olan “Topluma Hizmet Uygulamaları ” dersinin etkinliği araştırılmıştır.²⁹ Araştırmada topluma hizmet uygulamaları dersinin verildiği toplam 21 fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokullarında ders koordinatörleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulguları dersin koordinasyonuna ilişkin en önemli sorunların bürokrasi, iletişim, bütçe ve donanım, yaratıcılık, standartlaştırma, zamanlama, proje hazırlama ve etkin sonuçlar elde etme konularındaki eksikliklerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Ergül ve Kurtulmuş (2014) tarafından Dicle Üniversitesinde yürütülen araştırmada, topluma hizmet uygulaması dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Katılımcılar, topluma hizmet uygulamaları dersinin öğrencilerin sosyal sorumluluk geliştirmede etkili olduğunu düşünmekte ancak dersin niteliği, işleniş biçimi ve dersin algılanışı açısından önemli eksikliklere de dikkat çekmektedir. Öğrencilere sosyal sorumluluk kazandırabilmenin dersin ötesinde etkinliklerle mümkün olabileceği, bunun için öğretim elemanlarının da inancına ve rehberliğine ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Selvi ve Şentürk (2016) tarafından yapılan çalışmada Gaziantep Üniversitesinde lisans düzeyinde verilen Toplumsal Duyarlılık Projeleri adlı dersi alan öğrencilerin yarısına yakınının bir yardım kuruluşuna üye oldukları tespit edilmiştir. Yine katılımcılar çoğunlukla bu dersi aldıktan sonra empati yeteneklerinin geliştiğini ve toplumsal sorunlara karşı duyarlılıklarının arttığını belirtmiştir.

Anbar vd. tarafından 2017 yılında yayımlanan araştırmada öğrencilerin kurumsal sosyal sorumluluk algı düzeyleri ile yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf ve iş deneyimi gibi demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla 287 üniversite öğrencisine uygulanan anketin bulguları, öğrencilerin KSS algı düzeylerinin yüksek olduğunu ve öğrencilerin yasal sorumlulukları en önemli KSS boyutu olarak algıladıklarını göstermektedir.

Temelli tarafından 2020 yılında yayımlanan çalışmada muhasebe eğitimi alan İİBF İşletme bölümü öğrencilerinin KSS algıları ile demografik özellikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; katılımcı öğrencilerin KSS genel algı düzeylerinin yüksek olduğu saptanmış ve öğrenciler tarafından yasal sorumlulukların en önemli KSS boyutu olarak algılandığı tespit edilmiştir.

Büyükdoğan (2020) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin küresel sosyal sorumluluk algılarının sosyo-demografik özelliklere göre değişim gösterip göstermediği araştırılmıştır. Çalışma sonunda öğrencilerin küresel sosyal sorumluluk algıları yüksek seviyede bulunurken bu düzeyin kadın öğrenciler açısından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Yine, küresel sosyal sorumluluk algısının bir sivil toplum kuruluşuna üye olanlarda üye olmayanlara göre ve sosyal sorumluluk kavramını bilenlerde bilmeyenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Tuzcu ve Savaşkan (2020) Ankara Üniversitesi İşletme bölümü öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada öğrencilerin katıldıkları sosyal sorumluluk projeleri ile toplumsal faydanın yanı sıra bireysel kazanımlar da elde ettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Bu alanda tamamlanan yüksek lisans tezlerinin bir örneği Tunç (2014) tarafından yürütülen araştırmadır. Çalışmada üniversite öğrencileri açısından itibar algısı ile üniversitelere ait sosyal sorumluluk faaliyetleri arasındaki ilişki incelenmiş ve üniversitelere ilişkin itibar algısı ile sosyal sorumluluk anlayışı arasında yüksek bir ilişki çıkmıştır.

Taş (2017) tarafından yürütülen yüksek lisans tez çalışmasında ise sosyal sorumluluk projelerinin üniversite öğrencilerinin öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmada sekiz yükseköğretim kurumundan 56 öğrenci ile görüşülmüştür. Bulgular öğrencilerin büyük bölümünün yükseköğretim öncesinde sosyal sorumluluk konusunda bilgi ve deneyim sahibi

²⁹ Saran vd. 2011

olmadığını göstermektedir. Katılımcıların %98'i üniversite yaşamları sırasında sosyal sorumluluk projelerinde yer almanın duygu, düşünce ve davranışlarını etkilediğini belirtmiştir.

Araştırma: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluk ve Sorumlu Yönetim Eğitimi Konusundaki Farkındalıkları ve Görüşleri

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde eğitim alan öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitimi konusundaki farkındalıklarını ve görüşlerini tespit etmektir.

Örneklem

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup üzerinde yapılan düzenlemelerdir.³⁰ Araştırmanın evreni Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde 2019/2020 akademik yılında eğitim alan öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini ise basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilen 432 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada uygulanan 432 anketten 414'ü uygun bulunarak kullanılmıştır.

Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Araştırmada UN Principles for Responsible Management Education platformu tarafından hazırlanan ve üye üniversitelerdeki öğrencilere uygulanan “MGSM-PRME Survey on Responsible Management Education” anketi uyarlanarak kullanılmıştır.³¹

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet, bölüm ve sınıflarına ilişkin demografik bilgileri sorulmuştur. İkinci bölümde katılımcıların sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitimi konusundaki bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik 11 soru bulunmaktadır. Üçüncü bölümde “kişisel sürdürülebilir alışkanlıkları” boyutunda 6 soru, “etik ve sosyal sorumlulukla ilgili görüşler” boyutunda 11 soru, “sorumlu yönetim eğitimi” boyutunda 13 soru, “sorumlu yönetim eğitimi hakkındaki görüşler” boyutunda 12 soru yer almaktadır. İkinci bölümdeki sorular beşli Likert tipi soru şeklinde sorulmuştur.

Veriler, 05-15 Ocak 2020 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma verileri SPSS 14.0 programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma Bulguları ve Yorum

Demografik Bilgiler

Katılımcıların eğitim aldıkları bölüm, sınıf ve cinsiyetine ilişkin bilgiler tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Bölüm		
İnsan Kaynakları Yönetimi	77	18,6
İşletme	51	12,3
Sağlık Yönetimi	36	8,7
Uluslararası ilişkiler	27	6,5
Bankacılık ve Finans	45	10,9
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	47	11,4
Maliye	27	6,5
Ekonometri	21	5,1
İktisat	22	5,3
Sosyal Hizmetler	32	7,0
Çalışma Ekonomisi	29	7,
Toplam	414	100,0
Sınıf		
1	89	21,5

³⁰ Karasar, 2009, 79

³¹ PRME, 2016

	2	132	31,9
	3	105	25,4
	4	88	21,2
	Toplam	414	100,0
Cinsiyet	Kadın	232	56,0
	Erkek	182	44,0
	Toplam	414	100,0

Sosyal Sorumluluk ve Sorumlu Yönetim Eğitimi Konusundaki Bilgi Düzeyi

Bu bölümde öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitimi hakkında ne derecede bilgi sahibi oldukları ve sosyal sorumluluk projelerine katılım durumları araştırılmıştır.

Tablo 2. Sosyal Sorumluluk ve Sorumlu Yönetim Eğitimine İlişkin Bilgi ve Katılım Düzeyi

	Frekans	Yüzde (%)
Bir ayda kaç saatinizi gönüllü çalışma için ayırırsınız? (aileniz dışındaki kişilere yardım amacıyla sivil toplum kuruluşlarıyla ya da kendinizin yaptığı çalışmalar)		
hiç	103	24,9
1-5 saat	229	55,3
6-10 saat	62	15,0
10-15 saat	14	3,4
15-20 saat	6	1,4
Toplam	415	100
Üniversite yaşamınız boyunca bir sosyal sorumluluk projesinde yer aldınız mı?		
evet	113	27,9
hayır	282	69,6
Toplam	405	100,0
İş hayatında ahlak/etik kuralları hakkında ne derecede bilgi sahibisiniz?		
hiç bilğim yok	15	3,6
sınırlı bilğim var	258	62,3
yeterli bilgi sahibiyim	141	34,1
Toplam	414	100,0
İş hayatında sorumlu yönetim anlayışı hakkında ne derecede bilgi sahibisiniz?		
hiç bilğim yok	66	15,9
sınırlı bilğim var	303	73,2
yeterli bilgi sahibiyim	45	10,9
Toplam	414	100,0
İktisat ve İşletme Fakültelerinde sorumlu yönetim eğitimi hakkında ne derecede bilgi sahibisiniz?		
hiç bilğim yok	150	36,2
sınırlı bilğim var	213	51,4
yeterli bilgi sahibiyim	51	12,3
Toplam	414	100,0
Kurumsal sosyal sorumluluk hakkında ne kadar bilginiz var?		
hiç bilğim yok	95	22,9
sınırlı bilğim var	167	40,3
yeterli bilgi sahibiyim	152	36,7
Toplam	414	100,0
Sosyal girişimcilik hakkında ne kadar bilginiz var?		
hiç bilğim yok	194	46,9
sınırlı bilğim var	168	40,6
yeterli bilgi sahibiyim	52	12,6
Toplam	414	100,0
Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri hakkında ne derecede bilgi sahibisiniz?		
hiç bilğim yok	88	21,3
sınırlı bilğim var	266	64,3
yeterli bilgi sahibiyim	60	14,5
Toplam	414	100,0
Türkiye'deki firmaların sosyal sorumluluk projeleri hakkında bilginiz var mı?		

hiç bilgim yok	71	17,1
sınırlı bilgim var	297	71,7
yeterli bilgi sahibiyim	46	11,1
Toplam	414	100,0
Türkiye'deki üniversitelerin sosyal sorumluluk projeleri hakkında bilginiz var mı?		
hiç bilgim yok	130	31,4
sınırlı bilgim var	237	57,2
yeterli bilgi sahibiyim	47	11,4
Toplam	414	100,0
SDÜ'nün sosyal sorumluluk projeleri hakkında bilginiz var mı?		
hiç bilgim yok	87	21
sınırlı bilgim var	270	65,2
yeterli bilgi sahibiyim	57	13,8
Toplam	414	100

Öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitimine ilişkin bilgi ve katılım düzeyine ilişkin bulgular genel olarak bilgi düzeyinin sınırlı, katılım düzeyinin ise düşük olduğunu göstermektedir. Veriler demografik değişkenlere göre değerlendirildiğinde sosyal hizmet, işletme, siyaset bilimi ve kamu yönetimi ve insan kaynakları yönetimi bölümü öğrencilerinin farkındalık ve katılım düzeylerinin görece daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin daha yüksek seviyede bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Cinsiyet açısından ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Katılımcıların %25'i günlük hayatında sosyal sorumlulukla ilgili gönüllü çalışmalara hiç yer vermezken, % 55'i ayda 1-5 saat arasında bireysel olarak ya da bir sivil toplum kuruluşunda bu tür çalışmalara zaman ayırdığını ifade etmektedir. Yine, öğrencilerin %70 gibi bir oranda daha önce bir sosyal sorumluluk projesinde yer almadığı görülmektedir. Öğrencilerin %62'si iş hayatında ahlak ve etik ile ilgili sınırlı bilgiye sahip olmakla birlikte, yeterli bilgiye sahip olanların oranı %34 dolayındadır. Bu konuda hiç bilgi sahibi olmadığını belirten katılımcı yüzdesi ise 3.6'dır. Dolayısıyla öğrencilerin büyük çoğunluğunun sınırlı da olsa bu konuda bilgi sahibi oldukları, bir kısmının iş hayatında etİğe ilişkin dersler ile bu alanda yeterli bilgiye ulaştığı düşünülebilir. Sorumlu yönetim anlayışı başlığında bu durum biraz farklılaşmakta, bilgi düzeyi düşüş göstermektedir. Bu alanda hiç bilgisi olmayanların yüzdesi 16'ya yükselirken, yeterli bilgi sahibi olduğunu ifade edenler %11'de kalmaktadır. İktisat ve İşletme Fakültelerinde sorumlu yönetim eğitimi hakkındaki bilgi düzeyinin ise daha da düşük olduğu, bu konuda hiç bilgisi olmayanların %36 gibi bir oranı oluşturduğu görülmektedir. Bu oranlar sorumlu yönetim eğitiminin henüz yeterli derecede bilinir olmadığını göstermektedir.

Benzer şekilde öğrencilerin büyük kısmının kurumsal sosyal sorumluluk konusunda kısıtlı da olsa bilgiye sahip olduğu, ancak sosyal girişimcilik söz konusu olduğunda bu oranın önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Öğrencilerin %47 gibi büyük bir oranının sosyal girişimcilik hakkında hiç bilgi sahibi olmadığını ifade etmesi dikkat çekicidir. Bu durumun kurumsal sosyal sorumluluğun görece olarak daha eski ve bilinir bir kavram olmasından ve müfredatta daha çok yer bulmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Üniversitelerde girişimcilik konusundaki derslerin yaygın olmasına karşın bu derslerin içeriğinde sosyal girişimciliğe de yer verilmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma hedefleri konusunda öğrenciler %72 gibi büyük bir çoğunlukla sınırlı bilgi sahibidir. Bu bulgu farklı derslerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin bilgilerin yer aldığı, ancak bütüncül ve detaylı bir bilgilendirmenin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin %17'si Türkiye'deki firmaların sosyal sorumluluk projeleri hakkında hiç bilgisi olmadığını ifade ederken bu oran üniversitelerin projeleri söz konusu olduğunda %34'e yükselmektedir. Dolayısıyla özel sektörün sosyal sorumluluk projelerinin bilinirliğinin daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcılar kendi üniversitelerinin sosyal sorumluluk projeleri hakkında ise sınırlı bilgiye sahiptir.

Tablo 3. Kişisel Sürdürülebilirlik Alışkanlıkları

Lütfen aşağıdaki önermelere katılma derecenizi işaretleyiniz.

	Hiç bir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
	(%)				
(1) Çevresel zarara yol açabilecek ürünleri almaktan kaçınırım	-	23,5	39,6	18,6	17,9
(2) Çevreye zarar vermemek için elektrik, doğal gaz gibi enerji kaynaklarını sınırlı kullanırım.	1,0	7,5	27,1	39,4	25,1
(3) Hava kirliliğini azaltmak için mümkün olduğunda yürüyerek, bisikletle ve toplu taşımayla ulaşım sağlarım.	-	11,4	28,7	33,3	26,6
(4) Çevreye ve hayvanlara zarar veren firmaların ürünlerini boykot etmeye çalışırım	7,5	28,3	23,4	15,9	24,9
(5) Sosyal sorumluluk projeleri yapan firmaların ürünlerini tercih ederim	6,4	29,0	38,4	12,5	13,8
(6) Sık alışveriş yaptığım firmaların etik ilkelere uyup uymadığını bilmek isterim (çocuk işçi çalıştırma, çevre, vb.)	9,9	20,8	30,0	13,3	26,1

Öğrencilerin sürdürülebilirlikle ilgili bireysel davranış ve alışkanlıkları incelendiğinde genel anlamda çevre duyarlılığının daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar bölüm, sınıf ve cinsiyete göre değerlendirildiğinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diğer yandan öğrencilerin müşteri olarak firmalara ve ürünlere ilişkin seçiciliğinin henüz sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Bu nedenle öğrencilerin sosyal sorumluluk kapsamında geleceğin çalışanları ve yöneticileri olarak duyarlılık kazanmasının yanı sıra bilinçli tüketiciler olmaları da hedeflenmelidir.

Tablo 4. Etik ve Sosyal Sorumlulukla İlgili Görüşler

Lütfen aşağıdaki önermelere katılma derecenizi işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Tarfsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Bir şirketin yapabileceği en önemli şey etik ve sosyal sorumluluk sahibi olmaktır.	,5	3,1	17,9	46,9	31,6
Şirketlerin başarısını sosyal sorumlulukları değil, ürün kalitesi ve fiyatı belirler.	,5	27,8	20,0	33,6	18,1
Şirketlerin başarısı açısından iletişim ve reklam sosyal sorumluluktan daha önemlidir.	9,9	37,4	13,3	28,5	10,9
Şirketler hedeflerini /politikalarını belirlerken etik ve sosyal sorumluluğu da tartışmalıdır.	-	1,2	21,0	51,4	26,3
Bir şirketin en önemli amacı bazen kuralları ihlal de etse kar elde etmektir.	17,1	45,7	14,0	7,2	15,9
Bir şirketin uzun dönem karlılığı için etik/sosyal sorumluluk gereklidir.	,5	5,8	10,9	46,4	36,5
Şirketlerin etkinliği büyük oranda onların etik sorumluluklarından etkilenir.	4,3	8,2	25,1	42,5	19,8
Küresel rekabette ayakta kalabilmek için bazen etik ve sosyal sorumluluklar ikinci plana atılmalıdır.	23,8	29,2	17,6	16,7	12,7
Sosyal sorumluluğu ve karlılığı bağdaştırabilmek mümkündür.	6,0	8,7	22,5	46,4	15,7
Eğer bir şirketin yaşamı söz konusuysa etik sorumluluklar bir kenara bırakılabilir.	10,1	21,7	50,0	12,1	6,0

İyi bir etik sorumluluk genellikle iş başarısını da beraberinde getirir.	3,6	4,3	20,0	38,9	33,1
--	-----	-----	------	------	------

Öğrencilerin işletmelerin etik ve sosyal sorumluluklarına ilişkin görüşleri incelendiğinde genel olarak sosyal sorumluluğun önemsendiği görülmektedir. Öğrenciler işletmelerin kar odaklı olduklarını ve kısa vadede farklı öncelikleri olabileceğini düşünmekle birlikte özellikle uzun vadede sosyal sorumluluğun başarı ve karlılık için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Öğrenciler küresel rekabet koşullarında etik ve sosyal sorumluluğun ikinci plana atılma olasılığını ise büyük oranda onaylamamaktadır. Bölüm, sınıf ve cinsiyet değişkenleri açısından bu sonuçlar anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 5. Sorumlu Yönetim Eğitimi Hakkında Görüşler

Derslerde aşağıdaki konular hakkında ne kadar bilgi veriliyor?	Hiç	Minimum düzeyde	Orta düzeyde	İyi düzeyde	Çok iyi düzeyde
İş ahlakı/ iş etiği	2,9	11,6	32,4	42,8	10,4
Kurumsal sosyal sorumluluk	6,8	6,8	29,0	51,0	6,5
Çok paydaşlı yönetim	4,6	20,9	20,0	48,4	6,1
Çalışma yaşamında eşit fırsatlar ve ayrımcılığa karşı politikalar	4,7	22,0	32,3	33,3	7,7
Yönetimin hukuki boyutları	1,2	21,5	31,8	39,4	6,1
Sorumlu tüketim, sorumlu reklam ve pazarlama	5,1	27,3	34,8	25,8	7,0
Ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik	4,3	24,6	21,7	36,5	12,8
Sosyal girişimcilik	3,4	36,2	30,2	18,4	11,8
Adil ticaret	6,8	14,7	23,2	43,5	11,8
Yolsuzlukla mücadele	12,3	20,0	20,5	37,9	9,2
İnsan hakları	4,3	5,8	32,4	35,7	21,7
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	11,8	33,8	31,6	10,9	11,8
Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütlerin iş yaşamı düzenlemeleri	13,0	40,1	20,3	13,8	12,8

Öğrencilerin derslerde verilen sosyal sorumluluk eğitimine ilişkin görüşleri incelendiğinde genel anlamda bu konularda verilen bilgileri iyi düzeyde buldukları görülmektedir. İş ahlakı, kurumsal sosyal sorumluluk, çok paydaşlı yönetim, insan hakları, adil ticaret, ekolojik ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında katılımcıların ortalama %50'si iyi ve çok iyi düzeyde eğitim verildiğini düşünmektedir. Öğrencilerin derslerde en az anlatıldığını düşündüğü konular ise sosyal girişimcilik, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve uluslararası örgütlerin iş yaşamı düzenlemeleridir. Bu bulgular uluslararası örgütler ve özellikle Birleşmiş Milletler'in sosyal sorumluluğa ilişkin politikalarının müfredatta daha detaylı ele alınması ve görece yeni bir alan olan sosyal girişimciliğin de derslerde yer bulması gerekliliğine işaret etmektedir. Bölüm, sınıf ve cinsiyet değişkenleri açısından bu sonuçlar anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 6. Sorumlu Yönetim Eğitimine İlişkin Öneriler

Lütfen aşağıdaki önermelere katılma derecenizi işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Tarifsizim	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
İİBF öğrencileri iş ahlakı konusunda ders almalı	-	9,2	28,3	39,4	23,2
İİBF öğrencileri çevresel sürdürülebilirlik konusunda ders almalı	-	8,0	14,5	52,4	25,1
İİBF öğrencileri kurumsal sosyal sorumluluk konusunda ders almalı	-	,5	8,5	65,0	26,1
İİBF öğrencileri sosyal girişimcilik konusunda ders almalı	-	,5	3,9	50,7	44,9
İİBF öğrencileri eleştirel düşünme konusunda teşvik edilmeli	,5	1,4	16,7	31,9	49,5
Fakültem doğa dostu kampüs vb. konularda pratikte uygulamalar yapmalı	-	,5	5,8	56,3	37,4
Fakültem iş ahlakı ve kurumsal sosyal sorumluluk konusunda liderleri konuşmacı olarak davet etmeli	,5	1,4	5,1	43,5	48,1
Yönetimle ilgili derslerde etik, çevre, sorumluluk gibi konular anlatılmalı	,5	1,4	16,4	39,4	42,3
Fakültem ile iş dünyası arasında etik, sosyal sorumluluk gibi alanlarda ortak çalışmalar yapılmalı	4	3,1	5,6	53,6	37,2
Derslerde etik ve sosyal sorumlulukla ilgili uygulanabilir örnekler fazla daha incelenmeli	,5	3,1	7,7	34,5	54,1
Fakültemde öğrencilerin yer aldığı sosyal sorumluluk projeleri ve alan çalışmaları artırılmalı	-	,5	5,6	39,1	4,8
Fakültemde verilen eğitimde sorumlu yönetim anlayışı yeterince anlatılıyor	5,5	32,1	17,5	34,6	10,4

Öğrencilerin yarıya yakını (%45) fakültelerinde sorumlu yönetim eğitiminin yeterli olduğunu düşünmekte, diğer yandan tamamına yakını sorumlu yönetim eğitiminin gerekliliğine inanmaktadır. Öğrenciler bu alanda pratik uygulamaların, ortak projelerin ve liderliğin önemine vurgu yapmaktadır. Bulgularda bölüm, sınıf ve cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde PRME tarafından 2016 yılında uygulanan ve 58 ülkeden 1699 öğrencinin katıldığı anket sonuçları ile benzer olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sorumlu eğitim yönetimiyle ilgili bilgi düzeyi düşük olmakla birlikte bunun öğrencilerin sosyal duyarlılığını olumsuz etkilemediği de görülmektedir. Nitekim değerler ve yaşam seçimleri ile ilgili olarak, katılımcıların KSS'ye verdikleri değeri artırırken finansal kaygılara verdikleri değeri azalttığı görülmektedir. Bu bulgu genel olarak bu konularda toplumsal algıdaki değişikliklere ortaya çıkan bir eğilim olarak görünmektedir ve bu duyarlılık eğitim programlarıyla desteklenmesi halinde çok daha iyi sonuçlar üretebilir. Ayrıca üniversitelerin hayata geçirdikleri sosyal sorumluluk girişimlerini iyi örnekler olarak daha fazla tanıtmaları, öğrenciler tarafından bilinirliğini artırması gerekmektedir.

Umut verici bir diğer bulgu da öğrencilerin sosyal sorumluluğa ilişkin kişisel değerlerinin iş yaşamına da yansıtıldığıdır. Öğrenciler etik ve sosyal sorumluluğun iş yaşamındaki önemini altın çizen yanıtlar vermektedir. Örneğin, yanıt verenlerin %60'ı, "Bir şirketin en önemli amacı bazen kuralları ihlal de etse kar elde etmektir." ifadesine katılmamış veya kesinlikle katılmamıştır. Yine katılımcıların %82 gibi büyük bir çoğunluğu bir şirketlerin uzun vadede karlılığı için etik /sosyal sorumluluğun önemli olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim alanında bilgi ve katılım düzeylerinin genelde düşük olduğu, ancak bu konulardaki duyarlılıklarını ve eğitim taleplerini daha yüksek düzeyde ifade ettikleri görülmektedir. Bulgular, Birleşmiş Milletler inisiyatifinde hayata geçirilmesi amaçlanan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve sorumlu yönetim ilkelerinin eğitim programlarında daha fazla yer alması gerekliliğine de işaret etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Geçmiş uzun bir döneme dayanan ve farklı isimlerle farklı şekillerde yaşama geçirilen sosyal sorumluluk kavramı günümüz koşullarında kritik bir önem kazanmaktadır. Küresel duyarlılık ve işbirliği gerektiren bu koşullar sosyal sorumluluğun hayırseverlik anlayışının ötesine geçerek kurumsallaşmasını gerektirmektedir. Bu anlamda uluslararası kuruluşların, hükümetlerin, sivil toplumun, iş dünyasının ve bireylerin ortak çabasına ihtiyaç vardır. Yakın gelecekte

üst düzey yönetim pozisyonlarında ve karar alma süreçlerinde görev alacak işgücünün kurumsal sosyal sorumluluğa kendilerinden önceki nesillere göre daha fazla değer vermesi kaçınılmazdır. Bu nedenle yükseköğretimin gerek toplumsal katkı sağlamak gerekse bireylerin duyarlılığını arttırmak anlamında özel bir yeri vardır. Bu kilit rolün farkında olan birçok üniversite sosyal sorumluluk alanındaki projeleri ve akademik eğitimleri ile bu iki yönlü işlevi yerine getirmeye çalışmaktadır.

Özellikle geleceğin iş liderlerini yetiştiren yönetim/işletme bölümlerinde bu uygulamaların çok daha fazla yer alması gerekmektedir. Bu çalışmanın bulguları da öğrencilerin sorumlu yönetimi benimsemeye hazır olduklarını ve bu yöndeki taleplerinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu talebi karşılayabilmek için üniversitelerin öncelikle eğitim felsefesinde bir değişim yaratarak işletme/yönetim eğitiminin odak noktasını sorumlu yönetim eğitimiye doğru kaydırması gerekmektedir. Nitekim üniversiteler sadece eğitim kurumları olarak değil aynı zamanda değişim ajanları olarak da hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle üniversitelerin öncelikle kendilerinin örnek olması ve liderlik etmesi beklenmektedir.

Bu bağlamda sosyal sorumluluk ve sorumlu yönetim eğitimiye ilişkin akademik çalışmaların yaygınlaşması, müfredatın gözden geçirilerek güncellenmesi, öğrencilerin aktif olarak görev alacağı projelerin uygulanması, işbirlikleri ve ortaklıkların geliştirilmesine yönelik çabalar artarak sürdürülmelidir. Sorumlu yönetim eğitiminde çok daha fazla uygulamaya ve pratiğe ihtiyaç bulunmaktadır. Öğrencilerin daha fazla gerçek yaşam örneği görmesi, işletme yöneticilerinden bilgi alması, iyi uygulamalarla deneyim kazanması iş hayatı için önemli kazanımlar getirecektir. Bu tür ortaklıklar hem işletme okullarına hem de birlikte çalıştıkları şirketlere fayda sağlayabilir. İş dünyasının ihtiyaçlarını dile getirmesine olanak sağlayacak, talep ettikleri sorumlu ve etik yöneticiler yetiştirmeye yardımcı olacak bir işletme eğitimi herkes için önemli yarar üretecektir.

Esasen üniversiteler uzun süredir sosyal sorumluluk konusunda hayati bir görev üstlenmektedir. Üniversitelerin bu çabalarının çıktılarını kısa vadede gömenin zorluğu nedeniyle gerçek katkıları da henüz değerlendirilememektedir. Şimdi kurumsal sosyal sorumluluğa ilişkin bilgi birikiminde olduğu kadar sorumlu eğitim yönetiminde de hızlı bir büyümeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu yapmak için, üniversitelerin daha fazla ortak araştırmayı ve projeleri teşvik etmesi gerekir; böylece bilgi tüm akademisyenler ve öğrenciler için kullanılabilir olur. PRME gibi uluslararası kuruluşların, iş dünyasının ve üniversitelerin birlikte hareket ettiği girişimler de dünya için gerçek bir fark yaratmada bu potansiyelin daha doğru kullanılmasına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Anbar, A., Anbar, D., & Çorak, S. (2017). Üniversite öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılarının ölçülmesi: Uludağ üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 119-139.
- Barber, N. A., & Venkatachalam, V. (2013). Integrating social responsibility into business school undergraduate education: A student perspective. *American Journal of Business Education (AJBE)*, 6(3), 385-396.
- Birleşmiş Milletler Türkiye (2022). <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>
- Büyükdoğan, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin küresel sosyal sorumluluk algılarının değerlendirilmesi, *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4(3), 203-215.
- Carroll, A.B. (1999). Corporate social responsibility. *Business & Society* 38 (3): 268–95. <https://doi.org/10.1177/000765039903800303>
- Develioğlu, K. ve Martı, Ç. (2012) . Örgütsel güvenin kaynağı olarak işletmelerin çalışanlara karşı sosyal sorumlulukları, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 141-149.
- Ergül, H.F. ve Kurtulmuş, M. (2014). Sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (49), 221-232.
- Global Compact Türkiye (2022). <https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact/>
- HBS Online (2022). Harvard Business School Online Business Insights. <https://online.hbs.edu/blog/post/types-of-corporate-social-responsibility>
- Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları
- Kocabaş, İ. (2014). Üniversite öğrencilerinin gözünde sosyal sorumluluk imajı: selçuk üniversitesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özalp, İ., Tonus, H. Z., & Sarıkaya, M. (2008). İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 69–84.
- Özkan, Y., Gök, F.A., Kocaoğlu, F., Taşkıran, H., Özdemir, P., & Köse, S. M. (2015). Sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 89-108
- PRME (2016). The State of CSR and RME in Business Schools and the Attitudes of their Students Third bi-annual study <https://d30mzt1bxg5llt.cloudfront.net/public/uploads/PDFs/25MGSMPRMEReport-2016.pdf>
- PRME (2022). Principles for Responsible Management Education. <https://www.unprme.org/>
- Saran, M., Coşkun, G., İnal-Zorel, F., Aksoy, Z. (2011). Üniversitelerde sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi: Ege üniversitesi topluma hizmet uygulamaları dersi üzerine bir araştırma, *Journal of Yasar University*, 22(6) 3732-3747.
- Selvi, Ö., & Şentürk, Z. A. (2016). Sosyal sorumluluk projelerinin uygulanmasında toplumsal duyarlılık projesi dersinin önemi: Gaziantep üniversitesi örneği. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 18(1), 139-160.
- Temelli, F. (2020). Muhasebe eğitimi alan iibf işletme bölümü öğrencilerinin kurumsal sosyal sorumluluk algıları: Ağrı ibrahim çeçen üniversitesi örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 84-108.
- Toker, H. ve Tat, M. (2013). Sosyal sorumluluk: kamu ve vakıf üniversiteleri öğrencilerinin sosyal sorumluluğa ilişkin bilgi düzeyleri ve algılarının ölçülmesi, *Selçuk İletişim Dergisi*, 8(1), 34-56.

Tunç, M. (2014). Üniversitelere ilişkin itibar algısı ile sosyal sorumluluk faaliyetleri arasındaki ilişki: üniversite öğrencilerine yönelik bir alan araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tuzcu, M. A., & Savaşkan, E. (2020). İşletme okullarında yürütülen sosyal sorumluluk projeleri geleceğin yöneticilerine ne tür katkılar sağlayabilir?. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 154-168.

Wersun, A., Klatt, J., Azmat, F., Suri, H., Hauser, C., Bogie, J. & Ivanov, N. (2021). Blueprint for SDG Integration in Curriculum, Research and Partnerships: Executive Summary. In *2021 Global Forum for Responsible Management Education-9th PRME Assembly*. PRME.

YÖK (2022). Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu.
<https://www.yok.gov.tr/yayinlar/yayinlarimiz>